

Мазур І.І., д-р екон. наук, проф.,
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ
Собольєва М.В., економіст

РЕЙТИНГ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розглядаються проблеми теоретичного обґрунтування сутності та головних чинників конкурентоспроможності національної економіки. Аналізуються показники рейтингу конкурентоспроможності національної економіки України, проблеми та стратегічні пріоритети її забезпечення під впливом глобалізаційних процесів.

Ключові слова: *концепції конкурентоспроможності національної економіки, умови та чинники конкурентоспроможності економіки, міжнародні рейтинги конкурентоспроможності.*

Постановка проблеми та визначення актуальності її дослідження. У світовій економіці глобалізаційні процеси набувають все більшого поширення, розставляючи нові акценти у політичних та економічних питаннях багатьох країн. У процесі інтеграції України та її регіонів у світовий економічний простір також виникає низка проблемних завдань, розв'язання яких потребує дослідження питань визначення місця кожної країни у глобальному середовищі як у теоретичному, так і практичному плані. Особливо важливим є аналіз питань, пов'язаних з підвищенням рівня конкурентоспроможності національної економіки, оцінки її потенціалу.

Важливо зазначити, що на даний час поняття конкурентоспроможності національної економіки набуває дуже широкого змісту. Як зазначає Голова Ради конкурентоспроможності України Ю. В. Полунєєв, воно "... залежить від багатьох факторів, провідну роль серед яких на сьогодні відіграють підприємницьке та трудове середовище; економічна та технологічна інфраструктура; освіта та професійні навички; підприємництво та розвиток підприємств і інновації, що і є засобом забезпечення більш високого та стійкого економічного зростання (через стимулювання інвестицій у нові технології та розвиток інноваційного бізнесу) і підвищення добробуту суспільства" [4]. Конкурентоспроможність національної економіки характеризує здатність економічної системи забезпечувати за будь-якого впливу внутрішніх та зовнішніх чинників соціально-економічну оптимальність, яка виявляється у високому суспільному ефекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В економічній теорії проблеми національної конкурентоспроможності вивчалися у працях таких відомих вчених як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль, П. Кругман, М. Портер, Й. Шумпетер. Сьогодні з метою її дослідження функціонують такі відомі наукові центри: 1) Інститут стратегії й конкурентоспроможності при Гарвардському університеті (США); 2) Міжнародний інститут розвитку менеджменту (IMD) (Лозанна, Швейцарія), 3) Світовий економічний

форум (Давос, Швейцарія). Актуальні питання забезпечення конкурентоспроможності економіки України розглядають вітчизняні дослідники Л. Л. Антонюк, В. Д. Базилевич, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Я. А. Жаліло, Ю.В. Полунєєв, І.В. Тараненко, Г. М. Філюк та ін.

Разом з тим, дотепер у наукових публікаціях висловлюються сумніви щодо доцільності використання мегапорівнянь конкурентоспроможності, існують проблеми її адекватної оцінки.

Мета статті – обґрунтувати необхідність, охарактеризувати зміст та критерії конкурентоспроможності національної економіки, проаналізувати показники рейтингу конкурентоспроможності національної економіки України, проблеми та стратегічні пріоритети її забезпечення.

Теоретичні засади дослідження, методологія та характеристика емпіричної бази. Національну конкурентоспроможність представники різних напрямків економічної думки історично оцінювали з позицій таких підходів: 1) ресурсного (технологія, наявність капіталу для інвестування, чисельність і кваліфікація людських ресурсів, наявність природних ресурсів, економіко-географічне положення країни) – А. Сміт, Д. Рікардо, Е. Хекшер, Б. Олін, В. Леонт'єв; 2) факторного (динаміка зростання національної економіки, що є базою для зміни позицій країни на світових ринках) – Г. Хаберлер, М. Портер, Й. Шумпетер; 3) рейтингового (інтегральне відображення стану економіки за допомогою системи макропоказників, на кшталт експортного потенціалу, рівня цін, рівня життя, валових інвестицій, якості роботи державних інституцій тощо) – фахівці Всесвітнього економічного форуму.

На сьогодні ускладнення економічних взаємовідносин під впливом глобалізації зумовлює такі головні чинники парадигмальної конструкції глобальної конкурентоспроможності: нарощення критичної маси принципових змін в умовах формування нової інноваційно-інформаційної економіки; набуття статусу вирішального чинника змін конкурентних позицій процесом трансформації знань у технологічні, фінансові та управлінські інновації; формування нових тенденцій співвідношення національних та інтернаціональних чинників; випереджаючий (порівняно з чинниками виробництва) рух капіталу, поглиблення нестійкості світової економіки [4, с. 17].

За визначенням Європейської економічної комісії ООН, для досягнення високого рівня конкурентоспроможності країни мають виконуватися такі умови: 1) експортери мають зберігати та збільшувати свою частку на зовнішніх ринках; 2) на продукцію з високою доданою вартістю та сучасні технології має припадати частка експорту, що постійно зростає; 3) має збільшуватися середня питома вартість експорту країни [3]. Отже, визначальним чинником формування високого рівня конкурентоспроможності є відновлення ефективної роботи всіх секторів національної економіки на розширеній основі, оскільки саме така політика стає корисною в змаганні з іноземними конкурентами, які практично усунули національного виробника від конкурентної боротьби.

Викладення основних результатів дослідження відповідно до поставлених завдань. Основним засобом узагальненої оцінки конкурентоспроможності країн є Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), створений для Всесвітнього економічного форуму професором Колумбійського університету Ксав'є Сала-і-Мартіном і вперше опублікований в 2004 році. GCI складений з 12 складових конкурентоспроможності, які детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку.

У GCI Всесвітнього економічного форуму 2011-2012 Україна знаходиться на 82-ому місці серед 140 країн світу (табл. 1).

Таблиця 1

Місце України за Індексом глобальної конкурентоспроможності та у розрізі його складових

Показник	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Індекс глобальної конкурентоспроможності	73/131	72/131	82/139	89/139	82/140
<i>Субіндекси:</i>					
Інститути	115	115	120	134	131
Інфраструктура	77	79	78	68	71
Макроекономічна стабільність	82	91	106	132	112
Охорона здоров'я та початкова освіта	74	60	68	66	74
Вища та професійна освіта	53	43	46	46	51
Ефективність товарних ринків	101	103	109	129	129
Ефективність ринку праці	65	54	49	54	61
Розвиненість фінансового ринку	85	85	106	119	116
Технологічна готовність	93	65	80	83	82
Обсяг ринку	26	31	29	38	38
Конкурентоспроможність бізнесу	81	80	91	100	103
Інноваційність	65	52	62	63	74

Джерело: [2].

Починаючи з 2000-го року це місце періодично змінювалося під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, однак загальний бал залишався майже однаковим – від 3,9 до 4,1 бала [2]. (Рис.1).

Детальне дослідження різних груп субіндексів глобальної конкурентоспроможності показує, що найменшу кількість балів Україна отримала за групою субіндексів "Фактори інновацій та розвитку" (3,29 бала – 93-те місце). Показники "Основних вимог" у сумі надали Україні 4,18 бала (98-ме місце), а "Каталізатори ефективності" – 4 бали (74-те місце).

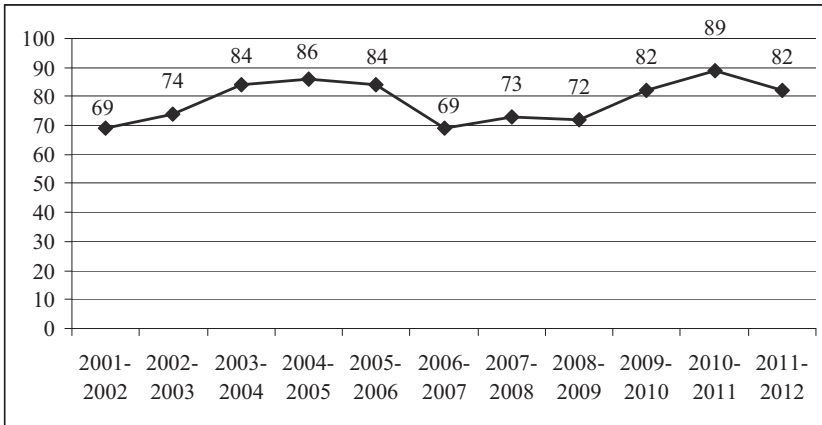


Рис. 1. Місце України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності

Джерело: [2].

Деяке покращання рейтингу України у 2011–2012 рр. відбулося за рахунок збільшення балів за групою субіндексів "Основні вимоги" (з 3,9 бала у 2010–2011 рр. до 4,2 бала у 2011–2012 рр.). Збільшення сумарного балу пов'язане, насамперед, зі збільшенням макроекономічної стабільності (з 3,2 бала у 2010–2011 рр. до 4,2 бала у 2011–2012 рр.) та з незначним покращенням інфраструктури (з 3,8 бала у 2010–2011 рр. до 3,9 бала у 2011–2012 рр.). Україна особливо відстає за показниками "Державні та суспільні заклади" (3 бали), "Інновації" (3,1 бала), "Рівень розвитку фінансового ринку" (3,4 бала), "Оснащення новими технологіями" (3,5 бала) та "Рівень розвитку бізнесу" (3,5 бала). Низький бал за субіндексом "Державні та суспільні заклади" зумовлюється недовірою більшості громадян до політиків (2 бали), наявністю корупції під час прийняття судових рішень (2,1 бала), непрозорістю державної політики (2,3 бала), надмірним тягарем державного регулювання (2,3 бала), нерациональним розподілом державних коштів (2,3 бала) та ін. І це незважаючи на покращання цих показників у результаті впровадження реформ в адміністративній сфері у 2010 р. Слід зазначити, що інституційне середовище є основою розвитку ринкової економіки, оскільки формується державною владою, і забезпечує прозорість відносин на ринку, захист прав власності та прав споживачів, стабільність і прогнозованість правового поля, а також ефективність адміністративного регулювання [3]. У результаті слаборозвинуте інституційне середовище в Україні не сприяє розвитку підприємницької, а тим більше, інноваційної діяльності.

Субіндекс "Інновації" має низьке значення, передусім, у зв'язку з малими обсягами запатентованих наукових розробок в Україні – показник кількості патентів на

винаходи на 1 млн населення становить 0,3. Для порівняння: максимальна кількість заявок була зареєстрована із США (29,7 % від загальної кількості заявок у світі). Крім того, Україна відстає за обсягами витрат компаній на наукові та дослідні роботи (3 бали) та обсягами державних закупівель передових технологічних продуктів (3,1 бала). Слід також відзначити низький інноваційний потенціал або низьку спроможність до інновацій (3,4 бала), оскільки в Україні переважають псевдоінновації, тобто нововведення, які є новими тільки для вітчизняних підприємств.

Україна відстає за субіндексом "Рівень розвитку фінансового ринку", що пов'язано з проблемою доступності позик (2 бали), нерозвинутістю венчурного фінансування (2,1 бала) та фондового ринку в цілому (2,4 бала).

Субіндекс "Оснащення новими технологіями" показав, що відставання України спричинено, насамперед, низьким рівнем прямих іноземних інвестицій та нерозвинутістю системи трансферу технологій (3,8 бала). Також Україна відстає за показником чисельності користувачів Інтернету (23 на 100 осіб населення), чисельності абонентів швидкісного Інтернету в сегменті широкосмугового доступу (8,1 на 100 осіб населення), пропускної спроможності мережі Інтернет (2,6 кБ/с на одну особу).

Низький "Рівень розвитку бізнесу" в Україні пов'язаний з незначною кількістю та неефективністю функціонування бізнес-кластерів (2,7 бала), які в розвинутих країнах становлять групу локалізованих взаємозалежних компаній, постачальників устаткування, підприємств інфраструктури, науково-дослідних інститутів та інших організацій, які взаємодоповнюють і посилюють конкурентні переваги одне одного. У результаті підвищується продуктивність підприємств, збільшуються темпи інновацій, і, отже, створюється фундамент для майбутнього економічного зростання. Крім того, природа конкурентних переваг (2,9 бала) України на міжнародних ринках напряму залежить від її ресурсного потенціалу, а не від унікальних товарів та виробництв. Це підтверджується вузьким ланцюжком доданої вартості (3,5), оскільки в країні переважають процеси видобування ресурсів та їх первинної переробки. Також, в Україні переважають трудомісткі виробництва та застарілі технології (складність і витонченість процесу виробництва – 3,5 бала). Готовність власників українських компаній делегувати повноваження професійному менеджменту теж низька (3 бали).

На низькому та незмінному рівні залишаються субіндекси "Державні та суспільні заклади" (3 бали), "Інновації" (3,1 бала), "Рівень розвитку бізнесу" (3,5 бала). Покращення лише на 0,1 бала спостерігається за субіндексами "Рівень розвитку фінансового ринку" (з 3,3 бала у 2010–2011 рр. до 3,4 бала у 2011–2012 рр.), "Оснащення новими технологіями" (з 3,4 бала у 2010–2011 рр. до 3,5 бала у 2011–2012 рр.) [3].

Аналіз рівня конкурентоспроможності національної економіки слід розглядати як одну зі складових процедури оцінювання сталого розвитку з урахуванням глобальних проблем сучасності. Українська економіка опинилась у міжнародному конкурентному середовищі, до якого виявилась невідповідною. Неконкурентоспроможність вітчизняної продукції, нераціональна структура виробництва, неефективне

використання факторів виробництва, низький внутрішній попит, незадовільна мотивація щодо підвищення ефективності виробництва, несприятливий інноваційно-інвестиційний клімат, нерівномірний розвиток регіонів – це основні чинники, що зумовили незадовільний стан зовнішньоекономічних зв'язків.

Це підтверджується рейтингами України за іншими міжнародними оцінками:

– політична нестабільність, низька ефективність економіки та переважання низькотехнологічних виробництв у структурі народного господарства, низька кредитоспроможність та доступність кредитних і фінансових ресурсів (Рейтинг інвестиційного ризику країн журналу "Euromoney");

– високий рівень корупції, слабкий захист прав власності, непрозорі законодавство та судова система, надмірний контроль з боку держави, значне податкове навантаження, проблеми зі свободою бізнесу та праці, зменшення обсягів приватних інвестицій, зростання державного боргу (Рейтинг економічної свободи країн світу "The Heritage Foundation");

– складність, тривалість і висока вартість процедур реєстрації та ліквідації підприємств, отримання дозволів на будівництво, процесу оподаткування, здійснення зовнішньоторговельних операцій тощо (Рейтинг "Ведення бізнесу" Світового банку);

– зростання інвестиційних ризиків, ризику політичної нестабільності, погіршення іміджу країни за кордоном, збільшення вартості капіталу, погіршення ситуації із захистом прав інтелектуальної власності, низька стійкість економіки до циклічних коливань, недиверсифікованість структури народного господарства, неефективне антимонопольне законодавство, високий рівень корупції, низька якість роботи митних служб, низька соціальна відповідальність бізнесу тощо (Щорічний рейтинг конкурентоспроможності країн світу Інституту розвитку менеджменту);

– недовіра більшості громадян до політиків, корупція під час прийняття судових рішень, непрозорість державної політики, надмірний тягар державного регулювання, нераціональний розподіл державних коштів; низькі обсяги запатентованих наукових розробок, витрат компаній на науково-дослідні розробки та державних закупівель передових технологічних продуктів, низька спроможність до інновацій; слабка доступність позик, нерозвинутість венчурного фінансування та фондового ринку; низький рівень прямих іноземних інвестицій та нерозвинутість системи трансферу технологій, низька пропускна спроможність мережі Інтернет; незначна кількість та неефективність функціонування бізнес-кластерів, ресурсозалежні конкурентні переваги, трудомісткість і низькотехнологічність виробництва (Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму) [2].

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Як свідчить досвід економічно розвинених країн, факторами їх конкурентоспроможного розвитку є: орієнтація державної політики на консолідацію суб'єктів економічних відносин; ефективна реалізація економічного інструментарію державного регулювання економіки; адаптація міжнародних правових норм конкурентного права до національних умов; активізація інструментарію інноваційної політики; реалізація

політики інтелектуалізації соціально-економічного розвитку, яка сьогодні є джерелом економіки знань і формує конкурентні переваги на перспективу.

Для України підвищення конкурентоспроможності національної економіки має особливе значення, адже це сприяє завершенню її ринкової трансформації та ефективній інтеграції у світовий економічний простір. Покращити становище України на світовому ринку можливо завдяки застосуванню ефективної інноваційної та зовнішньоекономічної політики. Дуже важливим стає питання реформування зовнішньоекономічного сектору України, інтеграції її господарської системи у міжнародну економіку, створення розгалуженої інфраструктури, яка б забезпечувала швидку реалізацію ринкових перетворень, перш за все у зовнішньому секторі економіки.

Стратегічним пріоритетом в Україні у контексті забезпечення національної конкурентоспроможності, як підкреслює Галазюк Н.М., є "...опанування науково-технологічною моделлю економічного розвитку. Незважаючи на кризові явища в інноваційній сфері, в країні вдалося зберегти розгалужену мережу наукових організацій, а в окремих аспектах навіть зміцнити ядро науково-технічного потенціалу" [1]. Щоб розвивати свій конкурентний потенціал, Україні слід використовувати три головних переваги, що виділяють її при порівнянні з аналогічними країнами: великі розміри внутрішнього ринку, достатньо високий рівень освіти населення й високу здатність до інновацій.

Отже, конкурентоспроможність вітчизняної економіки визначається, як здатність виживати та розвиватися в "агресивному середовищі" світової економіки. Сучасна економічна ситуація у світовому господарстві потребує наукового обґрунтування відповідного державного регулювання щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галазюк Н.М. Напрямки підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації. – Збірник наукових праць ЛНТУ, Ч.1. – Луцьк, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2010_7_1/7.pdf. – Назва з екрана.
2. Глобальний індекс конкурентоспроможності // Світовий економічний форум: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.weforum.org.
3. Конкурентоспроможність економіки України: місце України в основних світових рейтингах // Мінво екон. розвитку та торгівлі України: [сайт]. – К., 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=173714&cat_id=173713 (22.07.12). – Назва з екрана.
4. Полунсєв Ю. Механізм підвищення конкурентоспроможності економіки України в посткризовий період / Юрій Полунсєв. – Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9, част. 3. – С. 242-244.
5. Швиданенко О.А. Сучасна парадигмальна конструкція глобальної конкурентоспроможності / О.А. Швиданенко. – Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №2 (116). – С. 8-17.

Стаття надійшла до редакції 15.03.13

Мазур И.И., д-р экон. наук, проф.,
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев
Соболева М.В., экономист

**РЕЙТИНГ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ:
ПРОБЛЕМЫ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ ЕГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ**

Рассмотрены проблемы теоретического обоснования сущности и главных факторов конкурентоспособности национальной экономики. Проанализированы показатели рейтинга конкурентоспособности национальной экономики, проблемы и стратегические приоритеты ее обеспечения под влиянием глобализационных процессов.

Ключевые слова: концепции конкурентоспособности национальной экономики, условия и факторы конкурентоспособности экономики, международные рейтинги конкурентоспособности.

Mazyr I.I., doctor of Econ., prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv
Soboleva M.V., economist

**RATING OF COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMY:
PROBLEMS AND STRATEGIC PRIORITIES OF ITS SOFTWARE**

The article considers problems of theoretical justification of essence and main factors of national economy's competitiveness. The paper analyzes rankings of national economy's competitiveness, challenges and strategic priorities of its development under globalization.

Keywords: concept of competitiveness of the national economy, the conditions and factors of economic competitiveness, international rankings of competitiveness.